

Tamara Łempicka – między faktami a kreacją

Wstęp

Życie i twórczość Tamary Łempickiej rodzi wiele pytań wśród badaczy zajmujących się historią, historią sztuki, biografistyką, a także komunikacją czy socjologią. Ikona art déco pozostawiła po sobie około sześciuset obrazów i rysunków, które powstały od lat 20. do końca lat 70. XX wieku, a także wiele niedopowiedzeń związanych między innymi z miejscem i rokiem urodzenia, pochodzeniem czy kwestiami rodzinnymi.

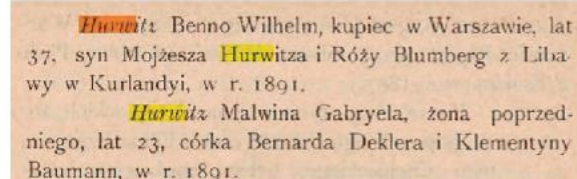
Bez wątpienia pierwszą i najważniejszą badaczką Tamary Łempickiej pozostaje włoska historyczka sztuki Gioia Mori, która opublikowała liczne artykuły naukowe poświęcone artystce i była kuratorem wielu jej wystaw¹. Dokonała ona identyfikacji i odkrycia twórczości Łempickiej, gromadząc przy tym przez lata imponujące archiwum poświęcone artystce. Należy w tym miejscu także wspomnieć Alaina Blondela, który w 1999 roku wydał pierwszy katalog jej prac². Łempicka doczekała się kilku biografii, z których za najpoważniejszą należy uznać publikację Laury Claridge zatytułowaną *Tamara Łempicka. Sztuka i skandal*³.

Niniejszy artykuł stanowi próbę uzupełnienia wiedzy i danych źródłowych dotyczących najbardziej niejasnych faktów z życia artystki. Z racji nikłych

dokumentów źródłowych wiele informacji dotychczas było mylnie interpretowanych. Mimo to kwestia ta jest niezwykle istotna.

Żydowskie korzenie

Jedną z najbardziej chronionych przez Tamara Łempicką informacji do końca jej życia pozostawała kwestia żydowskiego pochodzenia rodziny. Jej rodzice byli wyznania mojżeszowego, dopiero w 1891 roku zmienili wiarę na protestancką (Kościół ewangelicko-reformowany). Ze spisu neofitów dokonanego w 1905 roku przez Teodora Jeske-Choińskiego wynika, że ojciec artystki – Benno Wilhelm – był synem Mojżesza Hurwitza oraz Róży Blumberg. Pochodzący z Lipawy w Kurlandii (Łotwa) Benno, kiedy zmieniał wiarę, miał trzydzieści siedem lat i wykonywał zawód kupca, z kolei jego żona Malwina Gabryela Hurwitz, córka Bernarda Deklera i Klementyny Baumann, miała dwadzieścia trzy lata⁴.

Hurwitz Benno Wilhelm, kupiec w Warszawie, lat 37, syn Mojżesza **Hurwitza** i Róży Blumberg z Lipawy w Kurlandii, w r. 1891.
Hurwitz Malwina Gabryela, żona poprzedniego, lat 23, córka Bernarda Deklera i Klementyny Baumann, w r. 1891.

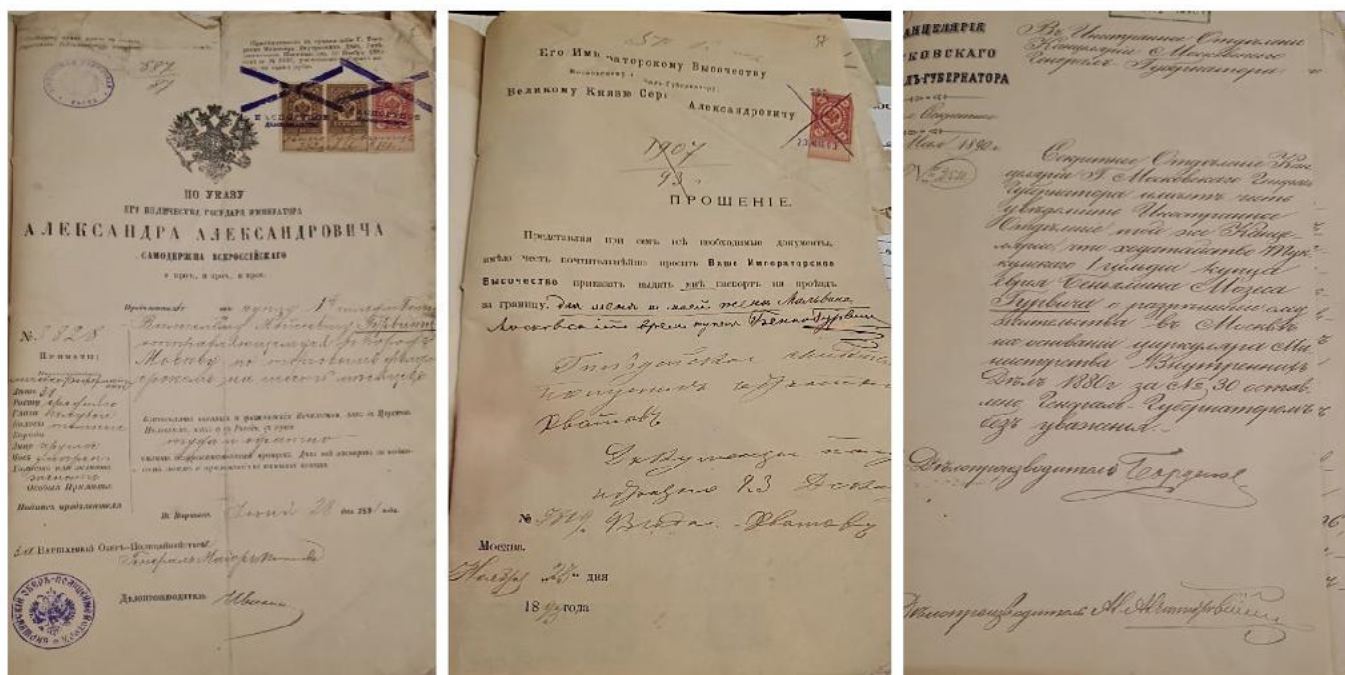
Ryc. 1. Fragment spisu neofitów polskich

¹ Zob. m.in. G. Mori, *Tamara Łempicka*, Warszawa 2003; *Tamara de Lempicka: La regina del moderno*, red. G. Mori, Roma 2011.

² A. Blondel, *Lempicka Catalogue Raisonne 1921–1979*, Paris 1999.

³ L. Claridge, *Tamara Łempicka. Sztuka i skandal*, Warszawa 2022.

⁴ T. Jeske-Choiński, *Neofici polscy. Materiały historyczne*, Warszawa 1905, s. 252.

Ryc. 2. Wnioski składane przez Benno Wilhelma Hurwitza w latach 1890, 1891 i 1893 w sprawie zgody na wjazd do Moskwy

Wszystko wskazuje na to, że w początkowym okresie małżeństwo mieszało w Warszawie. Z dokumentów znajdujących się w Moskiewskim Archiwum Państwowym wynika, iż Benno Wilhelm Hurwitz ubiegał się o pozwolenie na wjazd do Moskwy w maju 1890 roku i wówczas dostał odmowę. Wniosek do władz moskiewskich ponowił rok później (już po przejściu do Kościoła reformowanego), w wyniku czego w czerwcu 1891 roku otrzymał sześciomiesięczną przepustkę na wjazd do Moskwy. Finalnie w listopadzie 1893 roku rodzice Łempickiej otrzymali tak zwane paszporty wewnętrzne uprawniające ich do bezterminowego wjazdu do tego miasta i swobodnego przemieszczania się. Trudno na tej podstawie jednoznacznie stwierdzić, w którym roku przeprowadzili się do Moskwy i czy na pewno uczynili to w tym samym czasie. Warto także wspomnieć, że przyczyną odmowy wjazdu państwa Hurwitz do Moskwy w 1890 roku była najprawdopodobniej kwestia pochodzenia (pierwszy wniosek składali jako wyznawcy mojżeszowi). Władze carskie ówczesnie mocno ograniczały możliwość przemieszczania się, a zwłaszcza podejmowania czynności zarobkowych przez ludność pochodzenia żydowskiego. Można na tej podstawie wnioskować, że kwestia pochodzenia była w rodzinie ukrywana od wczesnego dzieciństwa Tamary. Powyżej zaprezentowano wnioski, które składał Benno Wilhelm Hurwitz, zwracając się do władz rosyjskich (do „Waszej Carskiej Mości”)

w celu uzyskania zgody na wjazd do Moskwy. Dokumenty te znajdują się w Moskiewskim Archiwum Państwowym.

Miejsce i data urodzenia oraz lata młodości

Kwestia informacji na temat miejsca i daty urodzenia Tamary Łempickiej dotychczas nie została potwierdzona w żadnych badaniach. Artystka wielokrotnie zmieniała informacje na ten temat. Małżeństwo Hurwitz doczekało się trójki dzieci, w tym Tamary, które ochrzczono 2 listopada 1897 roku w kościele protestanckim w Moskwie. Wśród dokumentów archiwalnych pochodzących z luterańskiego kościoła św. św. Piotra i Pawła w Moskwie znajdują się spisy urodzonych i ochrzczonych w latach 1892–1916. To właśnie tam można odnaleźć informacje dotyczące dat urodzin artystki i jej rodzeństwa. Najstarszy był Stanisław Juliusz, urodzony 25 kwietnia 1892 roku (wpis na stronie 54, pozycja 43), następnie Tamara Rosa, która przyszła na świat 16 czerwca 1894 roku (wpis na stronie 54, pozycja 44), a najmłodsza Adrianna, urodzona 31 sierpnia 1895 roku (wpis na stronie 55, pozycja 45). Dalej zostały zaprezentowane zdjęcia księgi zawierające wspomniane wpisy⁵.

⁵ Państwowe Archiwum Historyczne Moskwy, Spis urodzonych i ochrzczonych w latach 1892–1916, nr 1477, 1/3, księga 349.

Ryc. 3. Fotografie księgi urodzonych i ochrzczonych w luterzańskim kościele św. św. Piotra i Pawła w Moskwie w latach 1892-1916

Jak wynika z zaprezentowanych zdjęć, do księgi parafialnej wpisano wszystkie dzieci rodziny Hurwitz, które zostały ochrzczone przez pastora Georga Pavlovicha Bruschweilera, urodzonego w 1870 roku w Szwajcarii. W 1894 roku, w wieku dwudziestu czterech lat, przeniósł się do Moskwy, gdzie aż do 1914 roku pełnił funkcję proboszcza/rektora Kościoła ewangelicko-reformowanego. Pięć lat później wrócił do Szwajcarii, gdzie zmarł w 1947 roku⁶.

Należy uznać, że Stanisław – brat Tamary – z całą pewnością urodził się w Warszawie, w 1892 roku bowiem rodzice nie byli jeszcze w posiadaniu stałych przepustek uprawniających ich do swobodnego przemieszczania się między Warszawa a Moskwą. Pod znakiem zapytania pozostaje nadal miejsce urodzenia Tamary – na podstawie powyższych ustaleń nie da się wykluczyć ani Moskwy, ani Warszawy.

Wydaje się także, że sam akt urodzenia nigdy nie został sporządzony, częstą praktyką było bowiem łączenie „rejestracji” urodzonych obywateli z przyjęciem przez nich chrztu. Parafie pełniły tym samym funkcje urzędów stanu cywilnego i często prowadziły podwójne księgi – własne, kościelne, i takie, które następnie przekazywały do archiwów państwowych.

Kolejną niewyjaśnioną nigdy przez artystkę kwestią jest historia życia jej ojca oraz brata. Zgodnie z przytoczonymi przez Laurę Claridge opowieściami artystki brat Łempickiej miał zginąć podczas rewolucji bolszewickiej. Z kolei obecność ojca w życiu rodziny była owiana jeszcze większą tajemnicą. Malarka twierdziła, że odszedł od rodziny lub bardzo wcześnie zmarł⁷. Tymczasem z pochodzących z 1897 roku wpisów archiwalnych, stanowiących rodzaj zbioru prowadzonych aktywności zawodowych, możemy

⁶ Zob. <https://refchurch.ru/index.php?id=9> [dostęp: 19.04.2024].

⁷ Szerzej na ten temat zob. L. Claridge, dz. cyt., s. 28-29, 90.

dowiedzieć się, że Benno Wilhelm Hurwitz mieszkał wówczas w Moskwie. Był kupcem, prowadził sklep galanteryjny⁸. Natomiast jego żona Malwina w 1908 roku została ujęta w spisie mieszkańców księgi adresowej Warszawy⁹. Zamieszkiwała przy ulicy Żurawiej 1 (dzisiejsza pisownia – Żurawia) i wszystko na to wskazuje, że była właścicielką nieruchomości mieszczącej się pod tym adresem¹⁰.

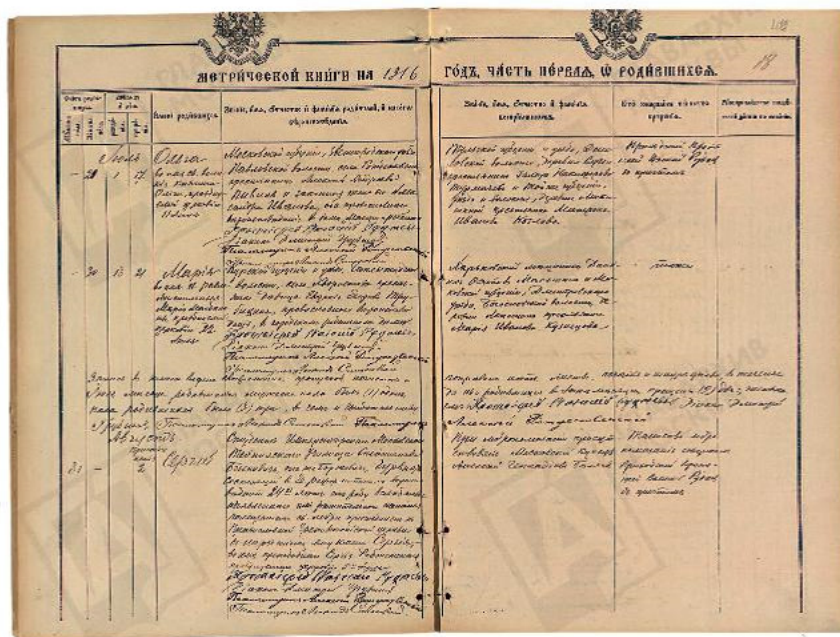
Dzięki kwerendzie dokonanej na podstawie książek metrykalnych moskiewskiego Kościoła prawosławnego udało się ustalić, że Benno Wilhelm Hurwitz został ponownie ochrzczony w tymże kościele

Ryc. 4. Kamienica przy ulicy Żurawiej w Warszawie, około 1939 roku, ze zbiorów Archiwum Państwowego w Warszawie

w 1915 roku, od tego momentu nosił imię Borys. Tym samym po raz kolejny zmienił wyznanie – na prawosławne – i porzucił Kościół ewangelicko-reformowany. Dokumenty wskazują, że w momencie chrztu był obywatelem/mieszkańcem Warszawy¹¹.

Z kolei jego syn Stanisław przeszedł do Kościoła prawosławnego i przyjął chrzest w 1916 roku. Był wówczas studentem Carskiego Uniwersytetu Technicznego w Moskwie. Od tego momentu zaczął używać nieco inaczej brzmiącego imienia oraz nazwiska – w księdze chrztów widnieje jako Sergey Borisovich¹².

Ryc. 5. Fragment księgi chrztów moskiewskiego Kościoła prawosławnego z nazwiskiem Benno Wilhelma Hurwita

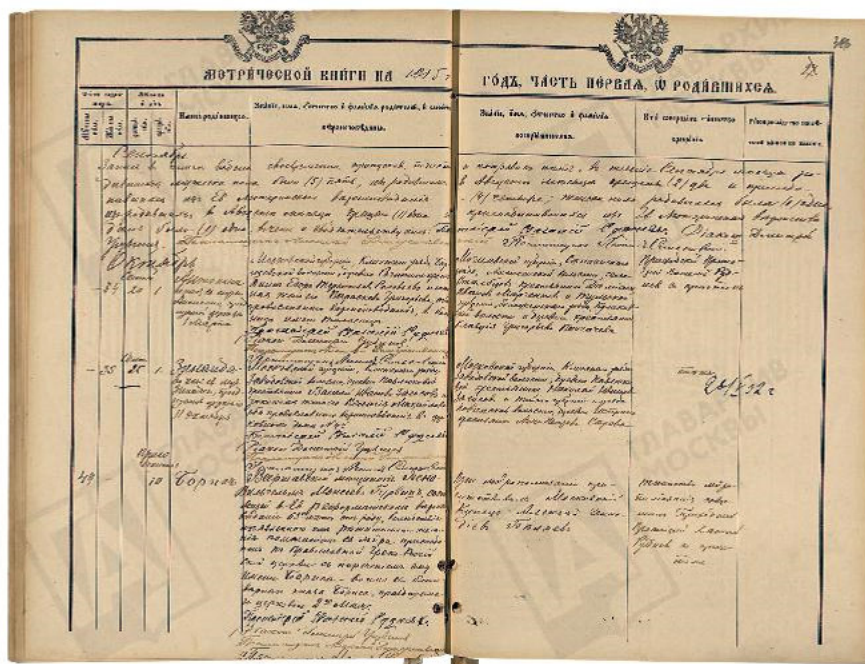
⁸ Zob. <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01003882146?page=725&rotate=0&theme=white> [dostęp: 21.04.2024].

⁹ Zob. *Adresy Warszawy na rok 1908*, <https://crisp.uw.edu.pl/object/files/408951/display/Default?pageNumber=471> [dostęp: 20.04.2024].

¹⁰ Zob. *Żurawia 1*, <https://fotopolska.eu> [dostęp: 1.10.2024].

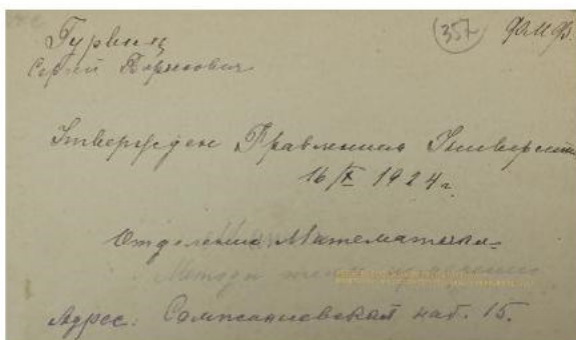
¹¹ Zob. <https://ya.ru/archive/search?text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2+%D0%B3%D1%83%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%86&index=archive> [dostęp: 15.04.2024].

¹² Zob. https://ya.ru/archive/search?text=%D0%B-C%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%B2+%D0%B3%D1%83%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%86&docType=sheet&specType=%D0%9C%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA-%D0%B0%D1%8F+%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0&is_digitized=0&index=archive [dostęp: 3.06.2024].

Ryc. 6. Fragment księgi chrztów moskiewskiego Kościoła prawosławnego z nazwiskiem Stanisława Hurwitza (Sergeya Borisovicha)

Stanisław/Sergey był nauczycielem w katedrze matematyki, w 1924 roku zaś pracował na Uniwersytecie Państwowym w Piotrogradzie. Zamieszkiwał wówczas w domu rodziny Nobel przy ulicy Samsoniewskiej 15 (nadbrzeże w Piotrogradzie)¹³. Informacje te znajdują się w dokumencie zaprezentowanym poniżej, będącym rodzajem przyjęcia czy też skierowania do pracy, jakie dla Sergeya wydał uniwersytet 16 października 1924 roku.

Ryc. 7. Skierowanie do pracy wydane dla Sergeya Borisovicha

Wobec powyższego należy uznać, że rodzice Tamary mogli mieszkać oddzielnie, i to już w początkowym okresie wspólnego życia. Można również przypuszczać, iż Tamara oraz Adrianna pozostały pod opieką matki, z kolei Stanisław ojca.

Zastanawiające jest także to, dlaczego tylko Benno i Stanisław przystąpili do Kościoła prawosławnego. Warto wspomnieć, że świadkiem chrztu ojca i syna była ta sama osoba – Aleksiej Giennadiewicz Bilajew, kupiec moskiewski. Chrztu udzielił także ten sam ksiądz – Wasilij Rudniew.

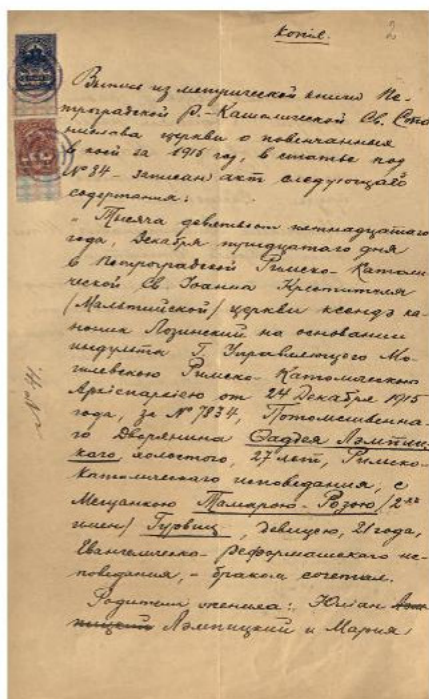
Związek z Tadeuszem Łempickim

Mimo licznych pytań i spekulacji Tamara Łempicka nigdy publicznie nie podała daty i miejsca ślubu z Tadeuszem. Tymczasem z odpisu aktu małżeństwa, który znajduje się w Moskiewskim Archiwum Państwowym w teczce osobowej Łempickiego, wynika, że ślub został zawarty 30 grudnia 1915 roku w kościele rzymskokatolickim im. Świętego Jana Chrzciciela w Carskim Siole (Puszkina, aktualnie część Petersburga). W miejscu tym odbyła się jedynie ceremonia, natomiast dokument poświadczający zawarcie związku małżeńskiego sporządzono w głównym petersburskim kościele rzymskokatolickim św. Stanisława (dokument o numerze 7843, sporządzony 24 grudnia 1915 roku). Świadcami ceremonii byli Maurice Stifter (wuj Tamary i mąż siostry matki Stefanii¹⁴) i Jury Stifter (brat cioteczny Tamary, syn

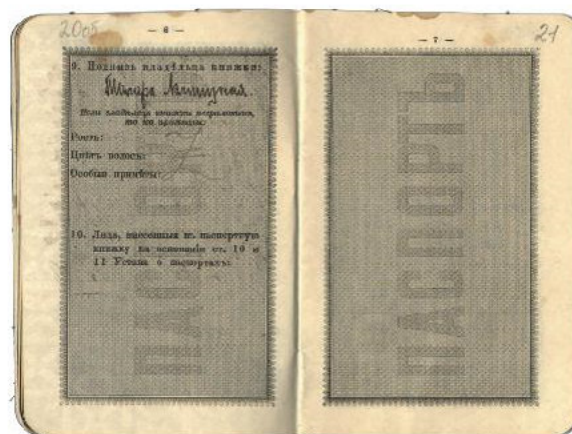
¹³ Zob. https://history.museums.spbu.ru/files/Arhivnaya_kollekciya/357.pdf [dostęp: 24.04.2024].

¹⁴ Maurice (ur. w okolicach Kalisza w miejscowości Stawiszyn w 1865 roku, jego pierwotne imię to Mosiek) i Stefania (z domu Decler) Stifterowie przeszli z wyznania mojżeszowego na chrześcijaństwo 15 września 1902 roku w wileńskim kościele reformackim.

Maurice'a i Stefanii). W zaprezentowanym poniżej odpisie aktu ślubu znajduje się także informacja, że w dniu zawarcia związku małżeńskiego Tamara miała 21 lat, co stanowi kolejne potwierdzenie daty jej urodzenia przypadającej na 1894 rok¹⁵.

Ryc. 8. Odpis aktu ślubu Tamary i Tadeusza Łempickich

Ryc. 9. Paszport Tamary Łempickiej z lat 1916–1918

Po ślubie z Tadeuszem w Petersburgu 20 stycznia 1916 roku Tamarze wydano paszport, w którym na stronie 2 można odnaleźć kolejne potwierdzenie daty urodzenia artystki, przypadającej na 16 czerwca 1894 roku. Wspomniany dokument tożsamości wydano Łempickiej na podstawie posiadanego wcześniej paszportu, który otrzymała w Warszawie 23 czerwca 1911 roku. Na stronie 6 dokumentu widoczny jest również oryginalny podpis¹⁶.

W paszporcie znajduje się także kilka pieczętek-meldunków, które świadczą o przemieszczaniu się Tamary wewnątrz Imperium Rosyjskiego, a nawet wewnątrz Petersburga, pomiędzy różnymi adresami.

W dokumentach osobistych Tadeusza i Tamary ostatnia pieczętka pochodzi z 12 września 1918 roku (strona 18 w paszporcie Tamary, strona 9 w paszporcie Tadeusza). W tym miejscu należy także zauważyć, iż w obydwu dokumentach, w specjalnie do tego stworzonej rubryce, nie ma wpisów dotyczących posiadania przez Łempickich dzieci. W związku z tym można stwierdzić, że jedyna córka małżeństwa – Maria – nie urodziła się w Petersburgu¹⁷.

Spokój małżeństwa Łempickich zamieszkujących w Petersburgu w 1918 roku zburzyły wydarzenia związane z rewolucją bolszewicką. Również w tej kwestii w publikacjach poświęconych artystce pojawiło się niemało spekulacji i informacji nie do końca jasnych. W wyniku działalności opozycyjnej Tadeusz miał zostać aresztowany w Petersburgu¹⁸, jednak w jego

¹⁵ Akta osobowe Tadeusza Łempickiego: Moskiewskie Archiwum Państwowe, 1918 CGA SPB 80-1-7919 Faddey Lempicki, strony 2, 2v, 3. Wyciąg z księgi metrykalnej kościoła rzymskokatolickiego św. Stanisława w Petersburgu dotyczący ślubów za rok 1915, akt 84. Teczki osobowe zakładano w 1918 roku wszystkim obywatelom rosyjskim, którzy deklarowali pozostanie lub wyjazd z ówczesnej federacji.

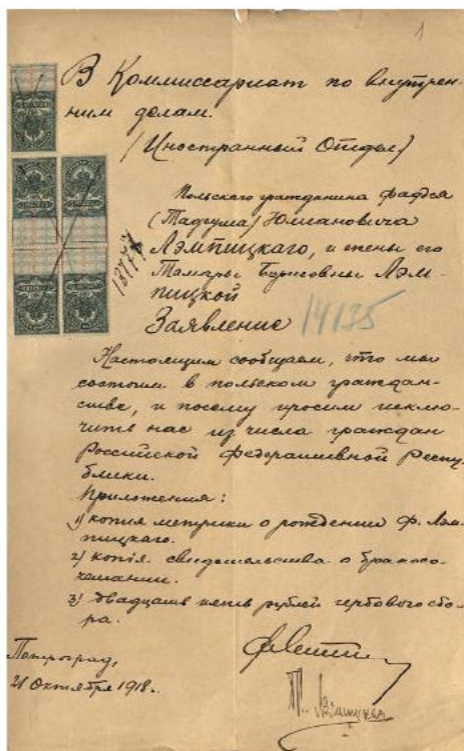
¹⁶ Paszporty Tadeusza i Tamary Łempickich znajdują się w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Petersburgu.

¹⁷ Z informacji zawartych w paszporcie Tadeusza Łempickiego wynika, że urodził się w Warszawie 16 listopada 1888 roku i został ochrzczony w kościele św. Barbary 21 lutego 1889 roku.

¹⁸ L. Claridge, dz. cyt., s. 76n.

aktach znajdujących się w Moskiewskim Archiwum Państwowym nie można odnaleźć takiej wzmianki.

Z akt osobowych Tadeusza Łempickiego wynika, że 21 października 1918 roku do Komisariatu Spraw Wewnętrznych (Wydział Zagraniczny) w Piotrogradzie od obywatela polskiego Faddeya/Tadeusza/Juliana Lempickiego i jego żony Tamary Borisovny Lempickiej wpłynęło osobiście podpisane przez oboje oświadczenie następującej treści: „Niniejszym informujemy, że jesteśmy obywatelami polskimi, dlatego prosimy o wyłączenie nas z obywatelstwa Federacyjnej Republiki Rosyjskiej”¹⁹.

Ryc. 10. Oświadczenie o obywatelstwie polskim podpisane przez Tamarę i Tadeusza Łempickich w 1918 roku

Łempiccy utracili obywatelstwo rosyjskie i otrzymali nowe dokumenty uprawniające ich do podróży do Polski. Dotychczas obowiązujące paszporty, którymi się posługiwali, zostały im odebrane i dlatego do dziś znajdują się w archiwach rosyjskich. Należy przypuszczać, że był to powód, dla którego artystka od tego momentu „uzyskała” w dokumentach Warszawę jako miejsce urodzenia.

Z archiwaliów wynika, iż Tadeusz i Tamara opuścili Petersburg razem, miejscem ich kolejnej podróży była Warszawa, gdzie mieszkali około sześciu

¹⁹ Moskiewskie Archiwum Państwowe, 1918 CGA SPB 80-1-7919 Faddey Lempicki.

miesiący, a następnie Kopenhaga, gdzie przybyli już jako obywatele polscy. W momencie przyjazdu do Danii otrzymali formularze rejestracji policji (*politiet registerblade*), które do dziś są przechowywane na luźnych kartach w Archiwum Miasta Kopenhagi. Warto nadmienić, że znajduje się tam nie tylko formularz Łempickich, lecz też na przykład dokumenty rodziny Stifterów (rodzonej siostry matki Tamary, jej męża oraz dzieci)²⁰.

Z dokumentu zamieszczonego poniżej wynika, że Łempiccy wjechali do Kopenhagi 1 maja 1919 roku i zamieszkiwali pod adresem Bredgade Str. 51 apt #1 przez sześć miesięcy. Warto podkreślić, iż w formularzu znajduje się informacja, zgodnie z którą dla obojga miejscem urodzenia była Warszawa. Danię opuścili najprawdopodobniej 1 listopada 1919 roku, co zostało potwierdzone stosowną pieczęcią. Ponadto w rubryce informującej o datach urodzenia w przypadku Tamary widnieje rok 1896, co, jak wiemy z wcześniejszych dokumentów, nie jest prawdą.

Registerblad. Udfærdiget den 5/19 1919	
Fulde Navn	Lempicki, Tadeusz
Livsstilling	St. jægers
Fødested	Warschau
Ægteskabelig Stilling	Gift
Fødselsdato	1896
Fødselssted	Warschau
Born	
Meldt Bopæl	Bredgade 51-1
Udfærdiget den	10. 11. 1919

Ryc. 11. Formularz rejestracyjny Tamary i Tadeusza Łempickich wydany w Kopenhadze w 1919 roku

²⁰ Każdy okręg policyjny (Kreds) miał własne formularze rejestracyjne, sortowane alfabetycznie według nazwisk. Rejestry były stale aktualizowane. Za każdym razem gdy nowy mieszkaniec przybywał do okręgu, dziecko osiągało czternaście lat bądź mężatka rozwiodła się lub owdowiała, sporządzano nowy formularz rejestracyjny. Jeśli mieszkaniec pochodził z innego okręgu policyjnego w Kopenhadze, dokument trafiał wraz z mieszkańcem z poprzedniego okręgu do nowego. Gdy mieszkaniec opuszczał Kopenhagę, formularz rejestracyjny pozostawał w okręgu policyjnym, w którym ostatnio zamieszkiwał. Jeśli mieszkaniec wracał do Kopenhagi, policja odnajdywała stary formularz rejestracyjny i dodawała nowe adresy.

W latach 1890–1923 takie karty były sporządzane przez policję kopenhaską dla każdego obywatela. Mężatki i dzieci w wieku od dziesięciu do czternastu lat były rejestrowane w formularzu męża/ojca. Młodzież w wieku powyżej czternastu lat otrzymywała własny formularz, z kolei dzieci poniżej dziesiątego roku życia nie były poddawane rejestracji²¹. Gdyby zatem państwo Łempiccy mieli wówczas dziecko, jego istnienie nie musiałoby zostać odnotowane w przedstawionym dokumencie.

Jak wiadomo z biografii artystki, małżeństwo miało jedno dziecko – Marię Krystynę (nazywaną też przez rodziców Kizette). Z relacji artystki przytaczanych przez Laurę Claridge wynika, że Łempicka miała przyjechać do Paryża w 1918 roku z małym dzieckiem²². Wiadomo już, że nie jest to informacja prawdziwa, Kizette w momencie wyjazdu z Petersburga w 1918 roku nie było bowiem jeszcze na świecie. W amerykańskim indeksie zgonów widnieje natomiast Maria Krystyna Foxhall (nazwisko po mężu) – córka Tamary i Tadeusza Łempickich, która, jak wynika z zapisów, urodziła się 16 października 1919 roku²³. Jeśli tę informację udało się potwierdzić, oznaczałoby to, że Kizette przyszła na świat w Danii. Ten wątek wymaga jednak dalszych, pogłębionych ustaleń. Fakty te stawiają także w nowym świetle moment i okoliczności rozpoczęcia przez Tamarę Łempicką kariery we Francji.

Podsumowanie

Kreowanie Tamary Łempickiej na ikonę nowoczesności, luksusu i skandalu wydaje się zabiegiem celowym, który miał na celu budowanie wokół niej aury tajemniczości i wyjątkowości, co niewątpliwie wpłynęło na sukces artystyczny. Fakty dotyczące artystki przeplatają się z jej własnymi legendami, co czyni z niej postać jeszcze bardziej fascynującą i wielowymiarową, a dotarcie do prawdy stanowi wyzwanie dla współczesnych badaczy. Niniejsze opracowanie stanowi próbę pogłębienia wiedzy na temat tej niezwykłej postaci, jej życie i twórczość wciąż pozostają jednak otwarte na dalsze badania i interpretacje.

²¹ <https://kbharkiv.dk/brug-samlingerne/soeg-i-indtastede-kilder/post/17-727033> [dostęp: 24.04.2024]; <https://kbharkiv.dk/brug-samlingerne/soeg-i-indtastede-kilder/post/17-361614> [dostęp: 24.04.2024]; <https://kbharkiv.dk/brug-samlingerne/soeg-i-indtastede-kilder/post/17-361613> [dostęp: 24.04.2024].

²² L. Claridge, dz. cyt., s. 84.

²³ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:V9TX-765> [dostęp: 24.04.2024].

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

- Księga metrykalna kościoła rzymskokatolickiego św. Stanisława w Petersburgu.
Moskiewskie Archiwum Państwowe, 1918 CGA SPB 80-1-7919 Faddey Lempicki.
Państwowe Archiwum Historyczne Moskwy, Spis urodzonych i ochrzczonych w latach 1892–1916.

Opracowania

- Blondel Alain, *Lempicka Catalogue Raisonne 1921–1979*, Paris 1999.
Claridge Laura, *Tamara Łempicka. Sztuka i skandal*, Warszawa 2022.
Jeske-Choiński Teodor, *Neofici polscy. Materiały historyczne*, Warszawa 1905.
Mori Gioia, *Tamara Łempicka*, Warszawa 2003.
Tamara de Łempicka: La regina del moderno, red. Gioia Mori, Roma 2011.

Netografia

- Adresy Warszawy na rok 1908*, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/408951/display/Default?pageNumber=471> [dostęp: 20.04.2024].
https://history.museums.spbu.ru/files/Arhivnaya_kollekciya/357.pdf [dostęp: 24.04.2024].
<https://kbharkiv.dk/brug-samlingerne/soeg-i-indtastede-kilder/post/17-727033> [dostęp: 24.04.2024].
<https://kbharkiv.dk/brug-samlingerne/soeg-i-indtastede-kilder/post/17-361614> [dostęp: 24.04.2024].
<https://kbharkiv.dk/brug-samlingerne/soeg-i-indtastede-kilder/post/17-361613> [dostęp: 24.04.2024].
<https://refchurch.ru/index.php?id=9> [dostęp: 19.04.2024].
<https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01003882146?page=725&rotate=0&theme=white> [dostęp: 21.04.2024].
<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:V9TX-765> [dostęp: 24.04.2024].
https://ya.ru/archive/search?text=%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%B5%D0%B2+%D0%B3%D1%83%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%86&docType=sheet&specType=%D0%9C%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F+%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0&is_digitized=0&index=archive [dostęp: 3.06.2024].
<https://ya.ru/archive/search?text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2+%D0%B3%D1%83%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%86&index=archive> [dostęp: 15.04.2024].
Żurawia 1, <https://fotopolska.eu> [dostęp: 1.10.2024].